

Aalborg Universitet

Mening eller æsteticisme

et studie i meningskonstruktion

Nørreklit, Lennart

Publication date:
2006

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Nørreklit, L. (2006). *Mening eller æsteticisme: et studie i meningskonstruktion*. Institut for Uddannelse, Læring og Filosofi, Aalborg Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Mening eller æsteticisme

- et studie i meningskonstruktion -

Lennart Nørreklit

**Filosofi og Videnskabsteori
nr. 7, 2006-12-29**

Mening eller æsteticisme - et studie i meningskonstruktion

Filosofi og videnskabsteori, nr. 7, 2006

ISBN 87-91943-25-6

EAN EAN 9788791943256

© Lennart Nørreklit

Published by
Danish Centre for Philosophy and Science Studies

Aalborg University
Fibigerstraede nr. 10
9220 Aalborg
Denmark

www.think.aau.dk

Mening eller æsteticisme

Indhold

Indledning	3
1. Umiddelbarhedens æstetiske felt	4
1.1 Meningscirkel, urdialog og subjektets ansigt.....	4
1.2 Skønhed.....	5
1.3 Meningens uddøen	5
2. Symbolsk virkelighed og vendingen indad.....	6
2.1 Transcendente symboler	7
2.2 Syndefald	8
2.3 Verdensbrand	9
3. Æstetikerens og moderniteten	10
3.1 Modernitet.....	10
3.2 Æstetikerens	10
3.3 Fornuft og etik.....	12
3.5 Oplevelsesøkonomi og anerkendelse.....	12
4. Transmodernitet	13
4.1 Subjektive grunde	13
4.2 Udtryk befrier.....	15
4.3 Dobbelttermeneutik.....	15
4.4 Kunst og virkelighed.....	17
Literatur.....	17

Indledning

Artiklen er et stykke åndens eller rettere subjektets fænomenologi hvis formål ikke blot er at nå frem til den moderne æstetiker og æsteticisme men at bestemme dennes udvikling på en måde, som karakteriserer dens eksistentielle eller livsfilosofiske problem og afslutte med at skitsere nogle principper for, hvorledes dette problem kan løses i den videre udvikling.

Dialektikken i denne udvikling drives af kampen om meningen og det æstetiske - dvs. sansemæssige - felt. Problemet er, om dette felt skal bestemmes ud fra en meningsproblemstilling, hvori subjektet identificerer sig med objektet, eller ud fra en teknologisk-pragmatisk problemstilling, hvor denne identificering er ophævet.

Meningen i tilværelsen udspiller sig som et forhold mellem mennesket og dets omverden som livsverden. Livsverdens fremtrædelse er grundlæggende sansemæssig og således æstetisk orienteret. Meningen formaterer det æstetiske felt gennem identifikation mellem subjekt og objekt. Denne identificering baseres på projektioner. Når det æstetiske felt renses for subjektive projekter er det æstetiske felt - sansningen - blevet moderne, dvs. 'rent', afmystificeret og kun tilgængeligt for pragmatiske og rent æstetiske værdier - for så vidt, som det er muligt at opretholde æstetiske værdier på et afmystificeret grundlag.

Spørgsmålet er imidlertid, om det æstetiske er det grundlæggende i menneskets meningsmæssige tilknytning til sin verden, eller om meningsrelationen til verden omfatter andre væsentlige aspekter. Hvis det sidste er tilfældet, hvor skulle de så komme fra, hvad skulle de begrundes i – siden de ikke er begrundet i oplevelsen af verden?

1. Umiddelbarhedens æstetiske felt

1.1 Meningscirkel, urdialog og subjektets ansigt

- A. "Jeg kunne – logisk set - lige så godt kikke ud af en andens øjne som af mine egne."
B: "Ja, subjektet selv har intet ansigt."
A: "Hvem er jeg da?"
C: "Hvordan får subjektet et ansigt?"

I umiddelbarheden får subjektet et ansigt gennem meningscirklen. Meningscirklen består i et cirkulerende meningsformidlende samspil mellem personen og dennes omverden. Cirkulationen drejer sig om at omverden gør indtryk, og at disse indtryk omsættes til udtryk, hvorpå omverden igen giver signaler, der gør indtryk. *Den levende cirkulation af indtryk og udtryk konstituerer livets væv af mening som væren i verden.* Gennem indtrykkene er verden meningsfuldt til stede for personen, og gennem personens udtryk er personen meningsfuldt til stede i verden – person og verden hører sammen.

Vort indre er som et levende instrument, der anslås af indtrykkene og svarer med udtryk - ligesom et træ der forvandler vinden lyd, således udsender det hele tiden en mere og mere forfinet musik og stemning som svar på indtrykkene, blæsten i dets verden.

Meningscirklen som er en struktur i os, hvorigennem vi hele tiden træder i en form for dialog med omverden. Det er ikke en ægte dialog hvis man med dialog tænker på kommunikation mellem to mennesker.

Alligevel er meningscirklen udtryk for en dialog, nemlig en oprindelig dialogisk livsform. Vi kan kalde den for urdialogen, da den konstituerer vor væren i verden. Meningscirklen er den grundlæggende måde hvorpå mennesket spiller sammen med omgivelserne, uanset hvad art disse omgivelser er. Meningscirklen udtrykker hele tiden personens fortolkning af andetheden, således som denne kommer til syne i oplevelsens indtryk. Denne cirkulation kan betragtes som en form for dialog, idet samspillet mellem indtryk og udtryk kan betragtes som et samspil mellem spørgsmål og svar. Blot ligger både spørgsmål og svar i såvel indtryk som udtryk. Indtrykket er et svar på ens tidligere udtryk, men indtrykket danner samtidig nye spørgsmål, som afprøves i de efterfølgende udtryk. Urdialogen er således en erkendelses og læringsproces, som er indbygget i menneskets aktive måde at være på. Et passivt subjekt får intet ansigt og kommer ingen vegne i tilværelsen.

Man kan sammenligne meningscirklen med den hermeneutiske cirkel, blot er der i meningscirklen ikke et spørgsmål om sammensmeltning af to personers forforståelser i en forståelseshorisont. Der er kun tale om udviklingen af et aktivt menneskes forståelse af sin verden. I en hermeneutisk cirkel indgår således som minimum et samspil mellem to meningscirkler.

Gennem meningscirklen tildeles subjektet hele tiden et ansigt. Personen udtrykker sig og er derfor konstant synlig – ikke bare gennem en fysisk tilstedeværelse, der i sig selv ikke giver subjektet et ansigt, men gennem en meningsmæssig tilstedeværelse, som indebærer, at alle, inklusive personen selv, ved, hvem personen er.

Denne tilstedeværelse udvikler sig historisk som et væv af fortællinger i fællesskabet og verden, hvori alle er synlige og har en plads.

Hvad er det for en verden? Det er et billede på Paradiset. Det er en vision om umiddelbarheden, om barnets legende væren, om et stammefolks væren, om hjertets drøm om, hvad det er at være til. Det er en verden, hvori alt er meningsfuldt idet alt opleves som meningsfuldt. Mennesket lever i meningen. Meningen er ikke noget, som er blevet væk og skal findes. Meningen er selve kernen i menneskets måde at være til.

1.2 Skønhed

I skønhed jeg vandrer
Skønhed foran mig
Skønhed bag mig
Skønhed over mig
I skønhed jeg vander

Dette Navajo indianske digt levendegør for os det, navajoerne livsfilosofi: skønhedens vej. Navajoerne bruger udtrykket *hozo*, der betyder et liv i harmoni og balance, til at udtrykke skønhedens vej. Digtet sætter os ligesom ind i vor livsverdens væsen, skønhed. Vi føler umiddelbart, at det udtrykker noget vidunderligt og indlysende, og at livet bør være og egentlig også er sådan. Skønheden omfatter hele det æstetiske felt. Det fremhæver ikke *hvad* det er, der er foran, over eller bagved - om det f.eks. er træer eller en bred eller nogle dyr eller himlen. Det fremhæver kun at det er skønhed. Det siges ikke, at verden er smuk, eller at træerne og søen m.m. er smukke. Det er ikke genstandens *hvad*, der er vigtig. Det vigtige er, at det væsentlige i mit liv er at det er skønheden, der får mig til at være der. Skønheden er en identificeringsgrund.

Digtet signalerer oplevelsen af at være til i et øjeblik stilhed, hvor mine handlinger ikke overdøver min væren i verden. Den harmoni, der møder mig, befrier mig for angst smerte og får mig til at handle i harmoni med verden. Mine handlingers urdialog er i harmoni. Når jeg møder udfordringer og mine handlinger opsluger mit nærvær, kan jeg finde ro igen bagefter - fordi jeg vandrer i skønhed. Gennem skønheden hører jeg til i verden, gennem den er min væren en væren i verden.

1.3 Meningens uddøen

Hvis denne levende cirkulation hører op af en eller anden grund, ophører person og verden med at høre sammen. Der sker en fremmedgørelse. Personens indre liv adskilles fra

livet i verden. Personens deltagelse i verden bliver en formsag, som i virkeligheden ikke angår personen. Personen er ikke til stede i sit eget liv. Personen, subjektet mister sit ansigt. Det kan ske helt uden at nogen opdager det. Et eller andet sted danner det en smerte og depressiv vilje, nemlig viljen til ikke at være i sin verden, og en fortvivelse over ikke at kunne eller turde være i verden. Ingen lægger måske mærke til det. Men glæden er blevet hul, følelserne er blevet roller, smilet en maske.

Hvordan ophæves meningscirklen? Den ophæves gennem normerne for den korrekte kommunikation. Læring kan bestå i at øge de personlige udtryksmuligheder, men består ofte i lige så høj grad i at erstatte personlig udtryk med såkaldt korrekte udtryk, socialt objektiveret virkelighed i modsætning til individuelt meningsbestemt social virkelighed.

Som eksempel betragt processer, hvor barnet lærer forskel mellem fantasi og virkelighed. F.eks. sådan: Et barn har gennem længere tid lært, at fortællingen er spændende. Far og mor har læst historier og fortalt eventyr dag efter dag. Det har været et vigtigt element i livet. Da barnet dukker op med en fortælling om et eller andet, bliver det pludselig mødt med beskyldninger om at lyve. Hvad det betyder, er uklart for barnet, men stemningen i det er negativ og skræmmende. Barnet er forvirret og ved ikke umiddelbart, hvad der er galt. Det må det lære. Nu fremtræder fantasien som farlig. Det er vigtigt at holde sig til at sige det, der er sandt. Fortællingen reduceres til at være reproduktion af 'den sande fortælling'. Fortællingen er ikke mere udtryk for barnets subjekt. Subjektet mistede sit ansigt. Barnet blegner. Barnet holder ikke mere af fortællingerne, men ser subjektets involvering i verden som farlig. Meningscirklen er brudt. Verden er mysteriøs, fremmed og truende.

Et kendt eksempel er fortællingerne om de amerikanske Vietnam veteraner. Mange af de soldater, der vendte hjem fra den krig, var ude af stand til at re-assimilere sig i det amerikanske samfund. Man kunne se det sådan: Samfundet ville ikke vide af deres erfaringer. De måtte tie om det, de havde oplevet selvom det var umuligt for dem. Mens de var i krigen havde de et fællesskab om det forfærdelige, de oplevede. De var normale, fordi de forstod hinandens indtryk og udtryk. Da de vendte tilbage til USA efter krigen, ville man ikke høre om deres krigsoplevelser. De kunne ikke give udtryk for deres indtryk. De kunne dermed ikke komme til at høre hjemme i deres land igen. Moderne traumebehandling understreger, hvor vigtigt det er at de stærke oplevelser udtrykkes for at personen kan komme til at fungere.

2. Symbolsk virkelighed og vendingen indad

Mens umiddelbarheden kan karakteriseres ved virkelighedens symbolik, kan de klassiske store kulturer karakteriseres som symbolsk virkelighed.

Den dialektiske mulighed for urdialogens ophør og meningens uddøen kan kun realiseres gennem en magtudøvelse der permanent objektiverer meningen således at meningen synes at fremstå uafhængig af subjektet. Uden en sådan magt vil urdialogen simpelthen fortsætte og generere umiddelbarhedens paradoks. Skriftsproget er ideelt som muligt medium for sådanne objektiveringer. Til forskel fra talesproget er det hverken afhængig af den andens nærvær eller subjektets projektioner. Dets gyldighed hviler således ikke kun i formidling af indtryk og udtryk, men også i regler, der underbygges af sanktioner. Med dette sprog bliver magten et nyt tema, idet omverden - hele det æstetiske felt, inklusive personen med sin kropslighed - kan blive erobret og kontrolleret af en sprogmagt, der står

hævet over den enkelte persons projektive identificering med andetheden. Verden kan komme til at tilhøre en abstrakt andethed, der manifesterer sig magtmæssigt gennem hierarkiske systemer. Denne magt erobrer det æstetiske felt, dels ved at lægge det åbent for pragmatisk-teknologisk udnyttelse, dels gennem en almen æstetik og almene symboler som udtryk, som folk må tilslutte sig for at vinde magtens beskyttelse.

Platon som sætter transcendenten i centrum, opfatter skønhed som en absolut værdi, der sammen med andre værdier som sandhed indgår i det gode. Hele verden stræber efter den transcendent skønhed, hvorfor skønheden stadig er et aspekt i den immanente verden.

Vor væren er stadig en væren i verden, men nu er det på trods af at vi hører hjemme et andet sted. Hele vor opgave er at ophæve vor væren i verden.

2.1 Transcendente symboler

En umiddelbar livsverden, der er defineret af urdialogen, hvis æstetiske felt derfor er beslågt af mening, er hellig og urørlig. Man kan ikke røre den uden at anfægte menneskets identitet. Det er en art urverden. Denne stærke samhørighed med omverden, naturen finder man udtrykt hos skriftløse folk så som eskimoerne, indianerne og andre stamme-folkeslag, f.eks. Haraka G. Gaudi: "Land to Papua New Guineans, and to many other native people of the world including the North American Indians and the Inuit (Eskimos), means our identity, .. ." (Gaudi 1999)

Meningscirklen lægger således bånd på det æstetiske felt, som virker restriktivt for udvikling og anvendelse af teknologi til transformering af denne verden. Menneskenes identificering med deres verden begrænser derfor udfoldelsen af teknologiske kreativitet om omdannelse af verden, og stækker således muligheden for samfundsmæssig kontrol over verden og koncentration af magt.

Alligevel betyder transcendenten, da verden er Guds skaberværk, at verden er et smukt sted. Den er ikke det højeste, men den har noget helligt ved sig som Guds skaberværk. Transcendenten tenderer således til alligevel at lægge restriktioner for, hvorvidt magten og teknologien kan transformere - ødelægge - verden, Guds skaberværk.

Den materielt og socialt set vindende position i magtkonkurrencen består derfor i at frisætte verden fra meningscirkulationen og dermed frisætte den til teknologisk udnyttelse. Denne frisættelse er imidlertid først for alvor mulig med skriftsprogets evne til at centralisere og anonymisere social magt.

For at forhindre totalt tab af mening, ændres dialogen og fortællingen i denne 'frisættelsesproces' fra at være en dialog med og fortælling om den immanente livsverden - livsudfoldelsen i det æstetiske felt - til at være en dialog med og fortælling om det transcendent.

Som transcendent findes meningen ikke mere i den materielle verden - den er blevet frisat til magtens og teknologiens frie afbenyttelse. Magten kan gøre med verden hvad den vil. Den er ikke hellig. Kun organisatoriske og teknologiske begrænsninger tæller.

Frisættelsen indebærer, at meningsoplevelsen skifter karakter. I stedet for at mennesket er forbundet med sin verden i urdialogens meningscirkel, der bestemmer mennesket som værende i verden med et ansigt, ændres meningsdialogen til en meningscirkulation mellem mennesket og det transcendent. Mennesket anråber ikke en immanent gud, men søger i stedet en transcendent Gud. Det er vanskeligt folkeligt at levendegøre en transcendent gud. En metafysisk gud har ikke tilstrækkelig appel. Det transcendent tildeles

derfor i reglen fiktive æstetiske former, som f.eks. visioner om Paradis, hvor man hengiver sig til livets glæder i form af f.eks. englenes skønsang eller nyder skønne jomfruers hengivenhed.

Betragt fortællingen om Moses, der hentede tavlerne med de ti bud ned fra bjerget, hvor han fik dem af gud Herren. Da han kom ned fra bjerget opdagede han, at folket havde svigtet forholdet til gud Herren. De dansede om guldkalven og dyrkede Baal i stedet. Baal er en immanent guddom, en frugtbarhedsgud som virker i verden, og besjæler tingene, mens gud Herren, Jahve er den transcendentе gud. Udfaldet er at den transcendentе gud vinder over den immanente, om end det gamle testamente igen og igen problematiserer jødernes trofasthed mod den transcendentе guddom.

Den transcendentе guddom kan imidlertid forekomme for abstrakt. Man ser derfor bevægelser som danner en form for æstetisk transcendens. Da Irenæus udvalgte de evangelier, der skulle være de gældende kristne, var hensynet til appellen til folkeligheden et vigtigt hensyn, som indebar fravalg af de gnostiske kristne skrifter. Tilsvarende bevægelse findes i den indiske religionsfilosofi i forholdet mellem på den ene side Sankaras ufolkelige og abstrakte ikke-dualisme (advaita vedanta filosofi) og på den anden Ramanujas kvalificerede ikke-dualisme (visist-advaita vedanta) og Madhvas dualisme (dvaita vedanta), der er mere forenelige med en folkelig religion, hvor guderne f.eks. levendegøres i fortællinger f.eks. Krishna optræder og nyder livets glæder sammen med folkene. Endelig finder vi tilsvarende i den historiske i diskussion mellem H. C. Ørstedes filosofisk-videnskabsteoretiske religionsfilosofi og Grundtvigs folkelige religionsfilosofi.

Det transcendentе, guddommelige perspektiv er et perspektiv fra intetsted (nowhere - jf. Nagel 1986). Den transcendentе virkelighed formidles bedst gennem symboler. Symbolet har sin egen æstetik, sin egen relation til den det æstetiske felt, hvor det både ligner og ikke ligner og således signalerer, at det repræsenterer noget udenfor det æstetiske felt, den immanente virkelighed.

I den folkelige religion formidles det endvidere gennem fortællinger, lignelser og udtryk for livsvisdom. I mystiske bevægelser bruges en speciel praksis - f.eks. meditation - til at udløse udløser specielle gudsoplevelser.

Da det transcendentе er principielt udenfor erkendelsens rækkevidde, formidles det religiøse budskab via symboler og mytiske fortællinger i hellige skrifter, som udlægges af autoriteter, der er led i samfundets magtstruktur.

2.2 Syndefald

Efter at Adam og Eva havde spist af kundskabens træ blev de smidt ud af Edens Have, Paradiset. Nu skulle de underlægge sig Jorden og gøre den frugtbar for at leve. Altså: Gennem den teknologiske anvendelse af viden bliver jorden et pragmatisk sted. Det æstetiske felt mister sin meningsbærende funktion. Det overdrages til teknologisk kundskab. Meningscirklen kan ikke fortsætte i forhold til det æstetiske felt. Dette er et syndefald i den betydning, at menneskelivets umiddelbare mening kastes overbord. Etikken opstår som problem. Subjektet tvinges ud af sit verdenstilhør. Kærligheden mister sin genstand og må søge en ny udenfor det æstetiske felt.

Dette fremtvinger at meningen vendes indad, bort fra det umiddelbare æstetiske felt. Det æstetiske får kun en sekundær relation til meningsdannelsen gennem symbolet.

Vendingen fra verden er en vending der både en vending indad og en indre vending udad. Den er indad rettet i den forstand at mennesket ikke finder mening i sin omgang med omverden, men søger i og med sine refleksioner og følelser.

Fra denne indadrettede position, hvor omgangen med omverden er sat i parentes, søger mennesket at genskabe meningscirklen. Hertil kræves en andethed, hvormed mennesket kan foretage sin urdialog. Da denne andethed ikke kan antræffes i omverden, og heller ikke uden videre kan antræffes i det indre, da man så blot ville føre dialog med sig selv, kan den kun antræffes i et konstrueret transcendent punkt.

Udadrettet søger den hinsides den sanselige verden i retning af det absolutte og guddommelige. Indadrettet søger den det i selvet, det bevidste, ikke materielle. Enheden i disse to bestræbelser er formuleret i den klassiske indiske vedanta filosofi med formlen: at selvet er det absolutte: atman er brahman, og genfindes i øvrigt i de mellemøstlige religioner i forskellige former..

2.3 Verdensbrand

For at denne proces kan finde sted, må menneskets følelser fjernes fra denne verden. Verdens forbundethed med menneskenes subjektivitet, forestillinger og følelser brændes af. Denne verdensbrand er en smertelig del af subjektets historie. Det forhold, at mennesket identificerer sig med verden, at verden er et sted for subjektet, sat den giver subjektet ansigt, brændes af for at blottlægge verdens ager for menneskets pragmatiske angreb og teknologiske forvandling af verden. Menneskene tvinges til at afgive det, de holder af i deres omverden fri til økonomiske og andre magtfulde kræfters forgodtbefindende. Den smerte denne afgivelse forvolder, ophæver menneskenes meningsrelation til deres omverden og tvinger meningen til at søge indad og i det indre søge udad mod det transcendente. Mennesket prøver at holde stand mod denne brand, det hæger om sit barndomshjem, sin fødeby, sit hjemland, men brandstormen ender med at tage det hele. Mennesket må erkende, at intet i det æstetiske felt er helligt, og at det ikke kan tage noget med sig i graven.

Denne bevægelse mod transcendensten åbner således for muligheden for den immanente pragmatik. Symbolsk er denne bevægelse skildret i menneskets fordrivelse fra Edens Have, fordrivelsen fra Paradiset. I Paradiset er omverden hellig fordi den er meningsbærende led i menneskets meningscirkulation. Livet er vidunderligt, fordi indtryk omsætter sig til udtryk. Da Gud fordriver menneskene fra Paradiset sker det med en besked om, at de skal gøre sig Jorden underdanig.

Her muliggøres det pragmatiske syn på jorden. Jorden er ikke til for at vi skal elske den, men for at den skal nyttiggøres. Jorden kan således have mening i form af nytteværdi, instrumentel mening, men den er ikke meningsfuld i sig selv. Meningen centrerer derimod i en pagt med det transcendente, menneskets pagt med Gud. Meningscirklen, urdialogen, som i umiddelbarheden er måden at eksistere på, erstattes af en metafysisk eller religiøs dialog med Gud.

Virkeligheden frisættes og reduceres til en pragmatisk verden. Meningen består i en udsat subjektivitet. Handlingerne begrundes instrumentelt, som midler til at nå et mål. Men målet er ikke af denne verden. Meningen er transcendent og således principielt hinsides livets afslutning. Meningen findes i døden i form af Himlens paradis.

Prisen for den transcendente mening er høj. Livet er ikke en værdi i sig selv. Meningen er underlagt en autoritet. Magten er ikke bare total men forankres i det skjulte. Her-

meneutikken forstået som læren om udlægning af den udvalgte grundtekst, den hellige skrift, bliver omdrejningspunktet for alle vigtige beslutninger. En fundamentalistisk kultur er resultatet. Det transcendente selv er en logisk konstruktion, en fiktion, nødvendiggjort af, at meningen skal findes et sted - da det ikke er i verden, må det være hinsides denne.

3. Æstetikerens og moderniteten

3.1 Modernitet

Moderniteten fjerner den fiktive transcendens. Verden er et videnskabeligt objekt. Gud er død. Men hermed fjernes også den sidste rest af meningscirklen. Med tabet af transcenden- den er ikke blot den moderne verden men den moderne tilværelse meningsløs. Men- nesket har fundet sig selv som tænker og sandhedssøger, men tabt sig selv som en der le- ver et meningsfuldt liv. Moderniteten er nihilistisk: "Nothing grounds our practices, nothing legitimizes them, nothing shows them to be in touch with the way things are" (Rorty 1986). Subjektet har overtaget guds perspektiv, perspektivet fra intetsted (Nagel 1986), det har mistet sit ansigt og tabt sin væren i verden.

Læring i form af disciplinering i form af oplæring i regelfølge danner systematisk afstand til meningscirklen og dermed en aflæring af evnen til at udtrykke subjektet og gi- ve det ansigt. Disciplinering handler om at sige det objektivt eller politisk rigtige, og ikke at udtrykke subjektets livsopfattelse. Uddannelse og arbejdsliv består af sager, der skal behandles, ikke af forhold, vi holder af. Opdragelsen til kun at adlyde kriterier og følge procedurer er opdragelse til at fjerne subjektiviteten fra handlinger og udtryk. Kriterier er upersonlige.

I denne situation er subjektet er nødt til at søge en tid efter transcenden- den, altså begi- ve sig på bevægelsen tilbage til verden i en søgen efter at bestemme en oplevelse af me- ning knyttet til en oplevet, immanent virkelighed - men uden at opgive verden pragmati- ske karakter, at verden er til rådighed for den teknologiske erobring og forandring.

Netop dens meningsløshed - nihilisme - bremser dens gennemslag og forhindrer den i at løsrive sig helt fra den symbolske virkelighed.

Det er også baggrunden for, at den, trods sin teknologiske overlegenhed kan lide ne- derlag til den symbolske virkelighed. Af nederlag kan nævnes Sovjetsystemets sammen- brud. Sovjetsystemet var i sin ide fuldstændig moderne. Den blev imidlertid fra starten af komplementeret med elementer af en symbolsk virkelighed i form af f.eks. massiv per- sondyrkelse, propaganda, der spiller med symboler og appellerer til mange former for ne- gative følelser i form af frygt og had. Da sovjetsystemet lider sit nederlag er det tilsynela- dende i forhold til kapitalismen som en alternativ moderne bevægelse, indadtil er det dog primært til en symbolsk virkelighed. Nationale og religiøse symbolske systemer generob- rede scenen og remplacerede marxismen. Særlig slemt gik det ud over Jugoslavien, hvor konflikterende nationale og religiøse systemer udløste en stribe etniske borgerkrige.

3.2 Æstetikerens

Den moderne æstetikerens starter som figur i oplysningen som en konsekvens af den rolle denne tildeler fornuften. Meningens bevægelse indad, der førte til transcenden- den, fort-

sætter imidlertid og ender med at destruere det fornuftige subjekt. Meningsdannelse imploderer og subjektet står i tomheden med nihilismen som afsæt.

Æstetikerens fremtræder således i moderniteten som en kompensation for det dobbelte tab af mening - tabet af urdialogen og tabet af transcendensen. Umiddelbarheden kan se alt som symbol, transcendensen hviler derimod på symboler for det hinsidige - moderniteten hviler derimod på et sprog uden symboler. Det æstetiske felt er æstetisk - symboler er æstetiske forstyrrelser, med mindre de indgår som æstetiske elementer. Den symbolske meningsdannelse, hvorigennem andetheden tildeles meningsudtryk, forlader omverdens sanselige univers i moderniteten.

Moderniteten er udtryk for sandhedens tale. Den kan imidlertid kun siges. Den kan ikke siges pænt eller ikke pænt. Skønskriften og den sproglige elegance er æstetiske forførelser, der kan vildlede sandheden. Når menneskene alligevel tillægger de æstetiske kvaliteter en egenverdi skyldes det værdiens nødvendighed i det menneskelige udtryk. Den gode samfundsborger udtrykker sit gode tilhør ved at mestre samfundets værdier, herunder dets æstetik.

Æstetikerens er ikke et rigtigt alternativt bud på *mening*. Æstetikerens fokuserer på sanseligheden i sig selv og søger at tilfredsstille menings- og oplevelsesbehovet ved at kvalificere sanseoplevelsen som sanseoplevelse og ikke som meningsoplevelse. Meningen skal være sanseoplevelsen, for der er ikke andet. Et kald på mening derudover er umuligt eller absurd. Netop fordi æstetikerens kun forholder sig til det sanselige, er begrebslighed, fortælling og refleksionen ikke en del af æstetikerens metier. Mening og grunde forsvinder. Æstetikerens eliminerer alle spørgsmål om grunde og er derfor udtryk for nihilisme og fortvivlelse - uanset om det er en eksistentiel nihilisme (Camus, Sartre 1943) eller en munter nutidig nihilisme (Carr 1992).

Vi kan i første omfang se æstetikerens udtrykket i Bentham's hedonistiske nyttekalkule - der vil være en etik, men netop ikke er det, men tværtimod forudsætter en etik (Nørreklit 2006). Ifølge denne er livet et spørgsmål om at opnå et maksimum af nydelse og et minimum af smerter. Æstetikerens udspringer her af oplysningstidens modernitet, hvor denne modernitet har bundet sig til en sansebaseret relation til omverden. Tomheden og absurditeten i dette projekt formeligt springer i øjnene. Livets løsning ville være et maksimum af lykkepiller og tilstrækkeligt med smertestillende medikamenter. Opium og lykkepiller kunne være et bud på en benthamsk æstetikertilværelse. I sine filosofiske fortællinger viser Kierkegaard os, hvorledes æstetikerens livsprojekt er en absurditet og udtryk for fortvivlelse. Den æstetiske målsætning er i sig selv ikke holdbar. Den er futil. Man kan ikke seriøst engagere sit liv i et æstetisk projekt uden at være fortvivlet. Projektet kaster ikke en mening af sig, som kan etablere en meningscirkel.

Æstetikken er imidlertid et forsøg på at komme tilbage fra transcendensen til den immanente verden og etablere en meningscirkel her. I stedet for at forbinde udseendet med symbolsk betydning ser æstetikerens den æstetiske form som målet i sig selv. Hele det æstetiske felt skal underlægges æstetiske former. Herigennem når æstetikerens frem til at forsones sig med det æstetiske felts pragmatik ved at forbinde den æstetiske formgivning med det pragmatiske. Den forlover sig med æstetisk funktionalisme, hvorigennem teknologien, byer og landskaber underlægges æstetisk formgivning.

Denne æstetiske øvelse er med til at tildele det æstetiske felt en vis magisk mystik og tiltrækning. Det æstetiske bliver en symbol i sig selv. Det symboliserer ganske vist ikke

noget - andet, end at det er noget. I bevægelser som romantikken og new age danner det en spirituel panteisme.

Æstetikerne kan ikke blamere sig, kan ikke som person lide nederlag i det æstetiske projekt, allerhøjst vise sin mangel på speciel dygtighed. Men som person er æstetikerne ikke involveret i det æstetiske projekt. Projektet er et spil, et show, det er ikke noget personligt. Personen søger måske i den æstetiske stil at give sit subjekt et ansigt, men så snart stilen er hans ansigt - jeg *er* denne maske, denne skærmperson - melder spørgsmålene sig: Hvorfor dette ansigt, hvad er dets mening, har det en mening? For at man kan besvare dette bekræftende må personen overgå fra at være æstetiker til at være noget mere, en kunstner. Kunstneren er imidlertid noget andet end æstetikerne. Kunstneren skaber en virkelighed for den anden. Heri ligger en dobbelt skabelse: kunstneren skaber at den anden skaber en anden virkelighed. Kunstneren må have dette dobbelte i sig.

3.3 Fornuft og etik

Æstetik kan tilsyneladende kun opfattes som en slags pynt. Pynt og pænhed er imidlertid ikke tilstrækkelige grunde til at drive den menneskelige tilværelse. Analysen af æstetikerne tvinger os til at søge efter alternativer til denne – alternativer, som ikke får os til at opgive moderniteten.

Rekurs til fornuft, etik og systemer har været alternativerne til æstetikerens sanselighed. Etikken søges forankret i fornuften eller systemerne og disses udvikling.

Denne udvej har haft mange varianter. Et tema handler om konkurrence og magt, som det udtrykkes i markedsøkonomi og darwinismens udviklingslære. En anden retning drejer sig om videnskabelig naturalisme eller materialisme eksempelvis i marxismen og ideen om velfærdsøkonomi. endelig er der systemisk tilgang, hvor fornuften integrerer det sanselige enten i statiske systemperspektiver eller en dialektisk udviklingslogik.

Et etisk-fornuftsmæssigt perspektiv som et moderne alternativ til æstetikerne optræder allerede med kontrakt- og naturretsfilosoffer f.eks. Hobbes. Hos Locke optræder det tilsyneladende som en inkonsistens mellem hans empiristiske erkendelseslære og hans rationalistiske politiske filosofi. Syntesen af etik og fornuft markeres stærkest hos Kant, hvor den praktiske fornuft konstituerer de etiske principper.

Problemstillingen er imidlertid at moderniteten har ribbet sansningen for fornuft. Det etiske udspiller sig således i virkeligheden ikke i en empirisk verden. Den immanente empiriske verden er i virkeligheden tom for værdier.

Med system- og udviklingstanken sker en integration af det fornuftige og det æstetisk-sanselige. Men også den systemiske og den historiske, dialektiske fornuft lider nederlag. Selvom den integrerer det sansemæssig med det fornuftige formår den ikke at give overbevisende svar på dannelse. Dens billede af social magt forbliver derfor selvopblæst og tom, idet den installerer de historisk givne kulturelle former som rammer, mennesket må til passe sig. Heri er der intet, der kan retablere meningscirklen for den enkelte.

3.5 Oplevelsesøkonomi og anerkendelse

A: "De er godt nok pæne."

B: "Hvem?"

A: "Frederik og Mary."

Selvom der er gået over 150 år siden Kierkegaards destruktion af æstetikerens, er det stadig der, vi står i nutiden. Æstetikken søger at danne livsgrundlaget blandet op med elementer af før-moderne transcendens symbolik som i ovenstående lille danske hverdagsdialog.

Globaliseringen stræber mod velstand og underholdning. For ikke at tabe et meningsperspektiv af syne, hedder den moderne økonomi oplevelsesøkonomi. Hermed er selve økonomien blevet et æstetisk projekt, velstand er blevet oplevelsesrigdom, og samfundet definerer således det succesrige menneske som æstetiker.

Post-modernitet er trods sin relativitet selv en moderne bevægelse og ikke et alternativ til moderniteten. Dens kulturelle mangefold hviler på en beskrivende fænomenologi, som i henseende til at danne et meningsgrundlag ikke er bedre en dialektisk / historiske kulturrelativitet. Den formår ikke at stille kritiske spørgsmål til meningsdannelsen i kulturen.

Siden Hegel beskrev herre-slave dialektikken (Hegel 1807) fremhæves anerkendelse ofte som den centrale problemstilling i socialiteten (f.eks. Honneth 1992). Den er imidlertid ikke det grundlæggende problem for æstetikerens. Æstetikerens kan let opnå anerkendelse. Dette fjerner imidlertid ikke æstetikerens problem, nemlig meningsproblemet. Anerkendelsen er en struktur i den sociale dialog mellem flere. Meningscirklen er derimod individuel. Tværtimod kan den æstetiske anerkendelse befæste meningsproblemet, ved at forankre æstetikerens i en diskurs, hvori meningscirklen ikke fungerer. Derved kan æstetikerens komme i den situation, at han må bryde med en tilværelse, der er fuld af succes, for at give sit liv en ny - men socialt set måske langt mindre lovende - retning.

Æstetikerens lever uden eget mål og med. Han kan kultivere sine æstetiske interesser, eller skifte dem ud. Han kan have succes eller ikke. Æstetikerens verden angår ikke æstetikerens. Subjektet berøres ikke. Man kan nyde eller lege med verden, men verden *angår* ikke. Ikke involveringen, den æstetiske distance, feinschmecker eller søgen efter ekstatiske lyst gør ingen forskel. Når smagen har været der, når lysten har været der, hvad så? Så er der ikke andet end det samme igen. Nydelsen er passiv og derfor ikke tilstrækkelig til at grunde menneskets væren. Æstetikerens er passiv, han bestræber sig på at percipere ikke involveret og objektivt, verden angår ham ikke, han har intet ærinde.

4. Transmodernitet

Subjektet er nødt til at søge en tid efter transcendensen, altså begive sig på bevægelsen tilbage til verden i en søgen efter at bestemme en oplevelse af mening knyttet til en oplevet, immanent virkelighed - men uden at falde i den æstetiske grøft. Heri ligger at bevægelsen er en bevægelse, hvori det oplevelsesmæssige knyttes tilbage til tilværelsesgrunde.

4.1 Subjektive grunde

Syntesen af det sanselige for det fornuftige opløses i moderniteten såvel som i transcendensen. I den proces udvikles den rationelle forstand idet den erobrer det æstetiske felt og får meningscirklen til at bryde sammen. Subjektet skubbes ud af verden, ud i intetheden. Æsteticisme, æstetikerens løsning, at dyrke det sansemæssige som om det var livets mening, viser sig som et meningsløst projekt. En tilbagevenden til umiddelbarheden er imidlertid heller ikke mulig. Forstanden kræver grunde. For f.eks. Craig findes der kun den transcendent løsning (Craig 1999). Filosofer som f.eks. Nagel og Rorty der ikke accep-

terer transcendensen, er der ingen løsning. De søger imidlertid med briller, hvormed de ikke kan få øje på svaret.

Det, der er brug for er at syntetisere forstanden med det sansemæssige i hele det immanente rum. Beskrevne forsøg herpå i systemsyn og udviklingsdialektik løser ikke problemet, fordi de ikke indeholder en forbindelse til subjektet.

Problemet i der moderne er, at grundene ikke er set som subjektive. En grund kan ikke fungere som grund for et menneske, hvis ikke grunden er udtryk for subjektet. Først når subjektet accepterer grunden og gør den til sin egen er det en virkelig grund, dvs. en grund, der virker og virker til at subjektet realiserer sig som aktør ved at lægge grunden til grund for sine handlinger.

Før den pragmatiske transcendens og moderniteten transformerede jorden, var identificeringen intet problem. Men mennesket skabte verdener, der kunne være hæslige samtidigt med at meningen forsvandt. Uden fornuften blev æstetikken blev en opgave i sig selv. Denne opgave består naturligvis, men er ingen erstatning for meningsproblemet. Den moderne mening kræver en grund. Forstanden bliver til fornuft gennem en grund.

Før vi når til det, at verden så at sige i sig selv kalder på subjektet, der identificerer sig med det, så der gendannes en urdialog, løses meningsproblemet ikke. Den 'tavse løsning' af meningsproblemet (bl.a. T. Nagel ...), nemlig at meningen løses ved at man ikke mærker problemet, forveksler problemets eksistens med om man lægger mærke til det. Det er snarere omvendt: Hvis problemet er løst, så føler man tingene som meningsfulde - fravær af meningsfølelse betyder ikke, at meningsproblemet er løst, tværtimod signalerer det, at der er et problem. Grunden må altså være en grund for subjektet. I grunden forbindes subjektet og forstanden. I grunden kan forstanden blive fornuft. I det moderne eller transmoderne overvindes subjektet meningsproblemet ved at finde en grund til at leve. Denne er - og kan ikke være andet end at det holder af livet og af sin verden. "Jeg elsker, altså er jeg" udtrykker en grund til at være. Det gør modernitetens diktum, "jeg tænker, altså er jeg" ikke. På spørgsmålet: Hvorfor lever du? eller: Hvorfor ønsker du at leve? Er der et meningsfuldt svar: "Fordi jeg holder af det, jeg elsker livet." Det er kernen i alle meningsfulde svar på det spørgsmål. Hvis jeg siger f.eks. "jeg lever for at hjælpe mennesker" angiver det kun en grund for mig, hvis jeg holder af at hjælpe mennesker (se Nørreklit 2001, 2002). Følger man denne grund, har livet mening. Det man holder af, er det, man identificerer sig med. Gennem kærligheden viser subjektet et ansigt, som det identificerer sig med. Urdialogen kan komme i spil samtidigt med at fornuften arbejder. Syntesen dannes, subjektet og verden hører sammen.

Hvorledes får omverden den kvalitet, at den er elskelig - hvad er det i det æstetiske rum, som gør identificering mulig? Det er ikke ens eget ansigt, thi det skabes først i denne identificering. Det er heller ikke den andens som sådan. Det er en uendelighed som viser sig i den anden eller andetheden indlejret i en stemning, som åbner for tilblivelsen, fremtiden og derved skaber det meningsfulde livsprojekt. Dette betyder, at det æstetiske felt - specielt som menneskeskabt felt - altid må læses dobbelt, nemlig dels som udtryk for dets pragmatiske og æstetiske egenkvaliteter og dels som udtryk for en subjektiv verden, der udfolder sig. Hvor man ikke kan bestemme det subjektive indhold, subjektets eller subjekternes ansigt, må man søge det, og hvis det ikke kan findes må man antage at subjektet skjuler sig og ikke påtager sig et ansigt. Her træder nihilismen og den skjulte

fortvivlelse frem. Ud fra en kærlighed til mennesket og livet er dette altid en oplevelse der vækker bekymring.¹

4.2 Udtryk befrier

Kun gennem udtrykket kan subjektet befri sig, vende tilbage til verden, skabe sig et ansigt og således give sig en plads i det æstetiske felt og dermed en æstetik. Da denne æstetik er et ansigt er den mere end æstetik. Den er grundens udtryk. Kun gennem en grund kan subjektet befri sig når vi er i moderniteten, hinsides umiddelbarheden.

Undertrykkelsen og tilbageholdelsen af udtrykket medfører opbremsning af indtryk. Evnen til at håndtere indtryk blokeres af de uformidlede indtryk. De bliver derfor hængende og subjektet taber verdensforbindelsen. Udtryk befrier og tillader indtryk strømmen af indtryk på ny. Udtryk åbner verden for os.

Oplevelsen præges af grunden. Hvordan vi oplever tingene er afhængig af, hvordan vi forstår deres forhold til det, vi elsker. I grunden griber oplevelsen derfor fornuften, og blive bliver fornuftens handlegrund - vi beskytter det, vi holder af og som er godt for det vi holder af, vi modvirker det, der truer det, vi holder af. De meningsladede *links* mellem os og verden lægges i grunden.

4.3 Dobbeltthermeneutik

Modernitetens dialog har intet synligt subjekt. Sproget og sandheden taler med sig selv ud fra intetstedets perspektiv. Subjektet mister sin væren i verden. Modernitetens ideal er elimineringen af talens subjektivitet for at sandheden kan fremstå, hvad enten den er realismens sandheder om verden i form af objektiv videnskab eller konstruktivismens fænomenologiske fortællinger om den forbistrømmende verden.

Tilsvarende gælder post-moderniteten. Fortællingen er ikke subjektets men andethedens. I post-moderniteten har magten overtaget sandhedens plads. Magten er anonym og tåler heller ikke subjektets udfordring. - Subjektets synliggørelse strider mod modernitetens selvopfattelse, uanset om det er højmodernitet eller post-modernitet.

Subjektet mangler et sprog. Da subjektets ansigt kun kan være immanent, kan dette sprog ikke adskilles helt fra modernitetens. Under modernitetens fremmarch skabte moderniteten sig i begyndelsen sit eget tekniske sprog for at adskille sig fra hverdagens subjektive sprog (fx. Carnap 1926, Wittgenstein 1922). I mellemtiden er forholdet vendt om. Hverdagens sprog er det tekniske arbejdssprog, som moderniteten virker i (Wittgenstein 1953). Subjektiviteten blev fortrængt.

Hvis subjektet skal gengives et sprog, må det ske uden opgivelse af modernitet. Det betyder, der må der anvendes en dobbeltthermeneutik, som forbinder og forener modernitet og subjektivitet, så livsgrunde synliggøres og lægges til grund for styringen at samfundets virksomhed så intethedsperspektivet kan ophæves og erstattes af en synliggørelse af menneskets grunde. Det må dannes modeller for, hvorledes sandhedens og magtens mening kan formidles samtidigt med subjektivitetens; der må dannes en model for, hvorledes meningscirklen kan rekonstrueres i hermeneutikken.

¹ Bekymring (tysk *Sorge*) er underordnet kærligheden og grundes i denne. Bekymringen er ikke menneskets væsen. Kærligheden er. Bekymringen er ikke en grund til at leve. Men vi kan leve for at vise omsorg, fordi vi holder af det. Heidegger tager således fejl ved at opfatte bekymringen som menneskets væsen (Heidegger 1927).

Der er på den ene side modernitetens magt- og sandhedshermeneutik, hvis sammen-smeltning af forståelseshorisonter afdækker den kulturelle virkelighed og den naturlige virkelighed som den er, men ikke dermed subjektets virkelighed. I processen afdækkes og udvikles ganske vist sider i subjektets forforståelse, men den må ikke forveksles med subjektets virkelighed. Forforståelsen er ikke subjektets væren, men derimod dets redskaber til at beskytte sig i verden - dets våben, dets skjold og dække, dets tøj, hus, dets bil og tv.

Der er derfor en anden side i den hermeneutiske proces, nemlig subjektets hermeneutik. Den drejer sig om, hvad det er, forforståelsen gør for at beskytte og udtrykke subjektet, hvilke indtryk den lader komme til subjektet og hvorledes - om overhovedet - de udtrykkes. Den drejer sig om subjektets forsøg på at finde og bevare en meningscirkel om de grunde, som subjektet anerkender. Spørgsmålet, hvorledes subjektet får et ansigt midt i sandhedshermeneutikken.

Kun ved at forbinde de to perspektiver i en dobbelt hermeneutik kan meningscirklen synliggøres og integreres i en modernitet, hvori mennesket knyttes meningsmæssigt til sin verden.

Kun gennem pladsen til subjektets hermeneutik altså gennem udviklingen af hermeneutikken til en dobbelt hermeneutik får subjektet kraft og styrke til at transformere anerkendelseskravets almengørelse og dermed ophævelse af subjektet til at virkeliggøre subjektet så det manifesteres i verden og får sit eget ansigt, hvorved de subjektive grunde træder i positivt samspil med sandhedens og magtens grunde og derved gør dem humane og sociale.

Når mennesker gribes af en bevægelse og får mod til at kæmpe for noget, der er anderledes end den politiske korrekthed og æstetik skyldes til en oplevelse af identificering, subjektets tilstedeværelse i objektet, altså en knudepunkt for meningscirkelns genudfoldelse, lykkens og meningens indtræden i deres virkelighed.

Dobbelthermeneutikken består således for det første af en sagsorienteret moderne cirkel, som handler om at forstå den andens forståelse af verden så man i fællesskab finder frem til en holdbar verdensmeddelelse, hvad der er magt og sandhed. Gennem denne cirkel overvinder man differenser i forforståelsen og opnår på den måde en horisontsammensmeltning. Men det at forstå den anden er ikke det samme som at kende og forstå den andens forforståelse. Så længe kommunikationen kun baseres på gensidige kendskab til hinandens forforståelse sker kommunikationen ud fra et intetsteds perspektiv, hvori subjektet ikke træder som berørt væren i verden.

For det andet består dobbelthermeneutikken af en læsning af hvorledes subjektet bruger forforståelsen til at bestykke og varetage sine interesser. Da subjektet ofte ønsker en fornemmelse for at det forstås før det åbner sig direkte, foregår en del af den dobbelthermeneutiske kommunikation indirekte gennem brug af signaler og kropssprog af forskellig art. Eksempel: Processen, hvor et par nærmer sig hinanden, foregår for en stor del gennem indirekte kommunikation og signalgivning. Man kan bryde isen ved at spørge direkte f.eks.: "Må jeg kysse dig" eller: "Vil du gå i seng med mig", men processen er i reglen for betydningsladet til at den foregår uden brug af indirekte kommunikation.

Det er ikke muligt at forudsige de former, dobbelthermeneutikken kan antage. Den kan antage utallige former og vil formentlig antage former, vi slet ikke kender.

Teglberg (1984) beskriver, hvorledes en etnisk gruppe i Himalaya bjergene starter dagen med at diskutere og bearbejder deres drømme. Her udspilles subjektiviteten

fuldstændigt indirekte idet drømmene på er rent subjektive og er den samme verden som dagligdagen. Har en drage været efter en, foreslår andre f.eks. at man i næste drøm skal prøve at få den til at give en gave. Der er således en aktiv bearbejdning af subjektiviteten uden at vi kan se det som en videnskabelig moderne fortolkning af drømmen. Teglberg mener at denne proces er med til at danne en usædvanlig harmoni og mentale sundhed i pågældende samfund. Denne opdeling af morgens diskussion og drømmene og dagens almindelige virke er én måde at håndtere en dobbelthermeneutik.

Den udbredte brug af smileys i webbaseret kommunikation er et moderne eksempel på en anvendelse af dobbelthermeneutik. Skriftsproget bruges til at kommunikere modernitetens sandhed og magt. De forskellige smileys kommunikerer sindstilstande. Tilsammen danner de en meningscirkel, der foregår indenfor modernitetens rammer. Gennem en løbende brug af smileys sikrer kommunikator sig at den følelsesmæssige holdning er klar og utvetydig, således at det ikke overlades til usikre og ofte uformulerede fortolkninger fra læseren at bestemme de holdninger, der ligger til grund for meddelelsesindholdet. Herigennem overvindes forståelsesproblemer, som skyldes forskelle måden at foretage emotionelle fortolkninger. Hvis forståelsesproblemer alligevel optræder, kan de lettere opdages og korrigeres.

4.4 Kunst og virkelighed

I en moderne situation, hvor det æstetiske rum er beslaglagt pragmatisk og æstetisk af sandhed og magt træder kunstværket frem som en egenverden, som subjektet kan identificere sig med. Netop denne identitet eller identificering mellem subjekt og objekt i kunsten blev fremhævet af André Breton (1924) i hans surrealistiske manifest. Denne identificering er imidlertid ikke blot surrealismens væsen, mens kunstens og kærlighedens væsen. Kunsten udmærket sig ved at muliggøre denne identificering i forhold til en vision om en anden verden. Netop fordi kunstværket muliggør denne identificering fremtræder den verden, værket skaber, som virkelig. Den kan forekomme mere virkelig end den verden subjektet i øvrigt lever i. Den kan således skabe frihed til subjektet, give det en verden at være i, en verden, hvormed subjektet kan føre sin egen tavse urdialog og således give livet mening i omgivelser, der i øvrigt er udenfor meningens rækkevidde.

Literatur

- Breton, A., 1924: *Manifesto Surrealista*
Camus, A., 1942: *Le mythe de Sisyphe*
Carnap, R., 1926: *Der Logische Aufbau der Welt*
Carr, K., 1992: *The Banalization of Nihilism*
Craig, W. L., 1999: "The Absurdity of Life Without God" in Klemke ed. *The meaning of life*
Gadamer, H.-G., 1960: *Wahrheit und Methode*
Gaudi, H. G., 1999: "Partners in coastal development - the motu koitabu people of Papua New Guinea." *Coastal region and small island papers* nr. 10
Hegel, G.F.W., 1807: *Phänomenologie des Geistes*
Heidegger, M., 1927: *Sein und Zeit*
Hobbes, T., 1651: *Leviathan*

Honneth, A., 1992: *Kamp om anerkendelse*
 Irenæus, ca. 190: *Against heresies*
 Kant, I., 1787: *Kritik der reinen Vernunft* (B-udg.)
 Kierkegaard, S., 1843: *Enten eller*
 Kirkegaard, S., 1845: *Stadier på livets vej*
 Madhva: *Vedanta sutraBrahma-sutra-bhashya*
 Nagel, T., 1986: *The view from nowhere*, Oxford UP
 Nagel, T., 1999: "The absurd", in Klemke, ed.,: *The meaning of life*
 Nagel, T., 2005, "Secular Philosophy and the Religious Temperament,"
http://www.law.nyu.edu/clppt/program2005/readings/secular_philosophy.pdf
 Nørreklit & Nørreklit, 2006 "Nya Förändringar i förtroende och etos - case study Danmark", i red. Ingall Johansson m.fl. *Värdet av förtroende, Studentlitteratur*, kap. 17.
 Nørreklit, L., 2003: "Grund og virkelighed", *Filosofiske Smuler* nr. 1
 Nørreklit, L., 2004 "Jeg elsker derfor er jeg", *Filosofiske Smuler* nr. 4
 Nørreklit, L., 2006 "Double hermeneutics of the life world", *Philosophy and Science Studies*, 2006
 Nørreklit, L., 2007 *Create the good life*, in *Philosophy and Science Studies*
 Nietzsche, F., 1887: *Zur Genealogie der Moral*
 Ramanuja: *Brahma-sutra-bhashya*
 Rorty, R., 1986: *From Logic to Language to Play*
 Sankara: *Vedanta SutraBrahma-sutra-bhashya*
 Sartre, J. P., 1943: *L'Etre et le Néant*
 Teglberg, Å, S. 1984:, *Lev dine drømme*
 Wittgenstein, L., 1922: *Tractatus Logico-Philosophicus*
 Wittgenstein, L., 1953: *Philosophical Investigations*
 Ørsted, H. C., 1850: *Aanden i naturen*